

Research in Curriculum Planning

Vol 12, No 17 (continus 44)
Spring 2015, Pages 123-134

پژوهش در برنامه‌ریزی درسی

سال دوازدهم، دوره دوم، شماره ۱۷ (پیاپی ۴۴)
بهار ۱۳۹۴، صفحات ۱۳۴ - ۱۳۳

Contently analyzing the "Life Skills" textbook based on the principles of content selection and providing correct strategies: from the Curriculum planning experts' view points

تحلیل محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی بر اساس اصول انتخاب محتوا و ارائه راهکارهای اصلاحی از منظر صاحب نظران برنامه‌ریزی درسی

Freshteh Hajizadeh, Mohammad Atashak

¹Islamic Azad University, South Tehran Branch

² Young Researchers and Elite Club, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

فرشته حاجی‌زاده، محمد آتشک*

^۱ دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران

^۲ دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، تهران، ایران

Abstract

The present study aims to contently analyze the "Life Skills" textbook of the 5th grade of primary schools, based on the principles of curriculum contents selection. It, also, provides corrective strategies expressed by the curriculum planning experts. The descriptive method is employed and the data have been gathered by means of a researcher-made questionnaire which includes 30 closed- answer questions and 3 opened-answer questions. The questioner along with the book has been given to the curriculum planning experts, who have been chosen based on the random access sampling method. What being shown from the findings is that curriculum planning experts believe that the principles of importance, validity, profitability, learning ability, students' eagerness and attention to the structure of knowledge are highly considered in selecting the contents of the very book; while, principle of flexibility has, to some extent, been observed. Inductively analyzing the data by means of one-sample t-test indicates that curriculum planning experts believe that observing the principles of importance, validity, profitability, students' eagerness and attention to the structure of knowledge and learning ability are statically meaningful; however, the same cannot be said for the principle of flexibility. once analyzing the opened-answer questions, curriculum planning experts came to these conclusion that: a) nine subjects should be added to the contents of the book, the most important of which is proper relationship. b) Three subjects should be omitted, mainly the subjects about sorrow, sadness and anger. C) Seven other subjects should be more emphasized on, among which problem solving has had the highest frequency.

Keywords: teaching Life Skills, Content Analysis, Principles of Content Selection, Curricula Planning, Primary School

چکیده

پژوهش حاضر، با هدف تحلیل محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی، بر اساس اصول انتخاب محتوای برنامه‌ریزی درسی و ارائه راهکارهای اصلاحی، از نظر صاحب نظران برنامه‌ریزی درسی صورت گرفته است. روش پژوهش، توصیفی و ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته شامل ۳۰ سؤال بسته پاسخ و ۳ سؤال باز پاسخ بوده که همراه با کتاب مذکور، در اختیار صاحب نظران برنامه‌ریزی درسی که با روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شده بودند، قرار داده شد. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها، حاکی از آن است که، صاحب نظران برنامه‌ریزی معتقدند: اصول اهمیت، اعتبار، سودمندی، قابلیت یادگیری، علاقه فراگیران و توجه به ساختار دانش در حد زیاد و اصل انعطاف‌پذیری در حد متوسط، در انتخاب محتوای کتاب مذکور، رعایت شده است. تحلیل استنباطی داده‌ها با استفاده از آزمون t تک نمونه‌ای، حاکی از آن است که، به نظر صاحب نظران برنامه‌ریزی، رعایت اصول اهمیت، اعتبار، سودمندی، علاقه، توجه به ساختار دانش و قابلیت یادگیری به لحاظ آماری، معنادار بوده و رعایت اصل انعطاف‌پذیری در انتخاب محتوای کتاب مذکور، معنادار نبوده است. همچنین تحلیل سؤالات باز پاسخ، حاکی از آن بود که به نظر صاحب نظران برنامه‌ریزی درسی، ۹ موضوع باید به محتوای کتاب اضافه شود که عمده‌ترین آن، روش ارتباط مناسب ذکر گردید، همچنین ۳ موضوع باید از محتوای کتاب حذف شوند که عمده‌ترین آن، غم و اندوه و خشم است و از ۷ موضوعی که باید مورد تأکید بیشتر قرار بگیرد، حل مسأله، دارای بیشترین فراوانی، بوده است.

واژگان کلیدی: آموزش مهارت‌های زندگی، تحلیل محتوا، اصول انتخاب محتوا، برنامه‌ریزی درسی، دوره ابتدایی

* نویسنده مسؤول: محمد آتشک matashak@yahoo.com

پذیرش: ۹۲/۹/۴

وصول: ۹۰/۱۰/۲۷

مقدمه

محتوا، یکی از مهمترین عناصر برنامه درسی است که به شاگردان ارائه می‌شود تا ورود آنان را به فعالیت‌های آموزشی میسر و رسیدن آنان را به هدف‌های اجرایی امکان‌پذیر سازد. به دلیل اهمیت فراوان محتوا در فرایند یاددهی و یادگیری، اصولی برای انتخاب محتوا در طول تاریخ برنامه درسی نضج و تکوین یافته است که در ذیل به توضیح پرکاربردترین آنها اشاره می‌شود.

۱ - اهمیت: اهمیت محتوای یادگیری، وابسته به میزان کمکی است که می‌تواند در زمینه ایده‌ها، مفاهیم، اصول و تعمیم پذیری‌های اساسی مربوط به کل هدف‌های برنامه‌های درسی داشته باشد.

۲- اعتبار: اعتبار محتوای برنامه درسی به آن بستگی دارد که، تا چه حد دانش علمی معاصر را منعکس می‌سازد، چرا که تغییر سریع دانش موجب منسوخ شدن وقایع، مفاهیم و نظریه‌ها شده و در نتیجه موجب منسوخ شدن موضوعات درسی مطرح شده در برنامه درسی می‌گردد.

۳ - علاقه فراگیران: از نظر حامیان برنامه درسی فراگیرنده مدار، این یک معیار اساسی و کلیدی در تهیه محتوا است. صاحب نظران این نهضت اظهار نمودند که یادگیرنده و علایق او، منبع برنامه درسی است.

۴ - سودمندی: سودمندی به کاربرد مفید محتوا مربوط می‌شود. تعیین این که چه چیزی سودمند است، به دیدگاه فلسفی طراح برنامه درسی مربوط می‌شود. سودمندی در نظر معتقدان به طرح برنامه موضوع محور، این است که تا چه اندازه‌ای، برنامه درسی می‌تواند دانشی را که در شغل آینده و فعالیت‌های دیگر بزرگسالی کاربرد دارد، به فراگیر بیاموزد، در نقطه مقابل از نظر طرفداران طرح فراگیر- مدار، محتوایی که بتواند فرد را در به دست آوردن یک درک صحیح از هویت خود و کسب معنا در زندگی کمک کند، سودمندی بیشتری دارد.

۵ - قابلیت یادگیری: قابلیت یادگیری به سازماندهی مناسب و توالی محتوا مربوط است. محتوای انتخاب شده به علت تناسب با ویژگی‌ها و تجربیات فراگیر، سازماندهی مناسب محتوا، معنی دارا بودن محتوی، هماهنگ بودن با

وسایل آموزشی قابلیت یادگیری را خواهد داشت.

۶ - انعطاف پذیری: برنامه‌ریزان درسی باید محتوا را با توجه به زمان تخصیص یافته، منابع قابل دسترس، کارکنان، فضای سیاسی موجود، قوانین موجود و مقدار بودجه اختصاص یافته، انتخاب کنند؛ تا از این طریق بر انعطاف پذیری برنامه درسی بیفزایند.

۷ - توجه به ساختار دانش: یکی دیگر از مواردی که در تهیه محتوای رشته درسی باید رعایت کرد، ساختار دانش است. ساختار رشته درسی که اولین بار توسط شواب، مطرح شده است، عبارت است از مجموعه مفاهیم اساسی که برای توصیف مسائل و پدیده‌ها در چهارچوب یک ماده درسی مشخص می‌شود، شیوه تحقیق در آن رشته درسی و شیوه‌ای که دانش‌اندوخته شده در آن ماده درسی سازمان می‌یابد. (maleki, 2005).

از دوره آموزش عمومی، انتظار می‌رود که تحصیل در آن، منجر به ایجاد احساس مسؤولیت پذیری، ایجاد و ارتقای رشد اخلاقی، معنوی، فرهنگی، روانی و جسمانی دانش‌آموزان شده و آنان را آماده تجربه فرصت‌ها، مسؤولیت‌ها و تجارب زندگی بزرگسالی نماید. به همین منظور، برنامه‌های پیشگیری متعددی با هدف کاهش و کنترل آسیب‌های اجتماعی طراحی و در مدارس مورد اجرا گذاشته شده است که نمونه بارز آن را می‌توان در برنامه آموزش مهارت‌های زندگی مشاهده نمود (Swisher, Smith, Vicary, Bechtel, Hopkins, 2004; Smith, Swisher, Vicary, Bechtel, Minner, Henry, Palmer, 2004; Coffman, Caldwell, Smith, 2012; Palen, Patrick, Gleeson, Caldwell, Smith, Wegner, Flisher, 2010)

تعاریف متعددی از مهارت‌های زندگی صورت گرفته است که با به عاریت گرفتن فصل مشترک آنها می‌توان این گونه بیان داشت که مهارت‌های زندگی توانایی‌های روانی - اجتماعی هستند که فرد را برای مقابله مؤثر و پرداختن به کشمکش‌ها و موقعیت‌های زندگی یاری داده و فرد را قادر می‌سازد تا در رابطه با سایر انسان‌ها، جامعه، فرهنگ و محیط، مثبت و سازگارانه عمل کرده و بدون صدمه زدن به خود و دیگران، با چالش‌ها و مشکلات زندگی روبه‌رو

تحلیل محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی... / ۱۲۵

۳ - تحقق توانایی‌های بالقوه و انطباق با تغییرات زندگی: برنامه آموزش مهارت‌های زندگی، از طرفی سبب تبدیل دانش و نگرش به توانایی‌های بالفعل شده و از سوی دیگر موجب انطباق افراد با شرایط متغیر زندگی مانند شهری شدن، تغییر ساختارهای خانوادگی و تکامل طبیعی فرهنگ‌ها گشته، به آنان کمک می‌کند تا با اتخاذ شیوه‌هایی که خانواده و جامعه صحیح می‌پندارند، با موقعیت‌های روزمره مواجه شوند. (Nikparvar, 2004).

گورمن (Gorman, 2002) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که فقدان مهارت‌های زندگی، دلیل استفاده از مواد مخدر و الکل در میان دانشجویان است و این مهارت‌ها باید در برنامه‌های درسی گنجانده شوند. اسکات اینه (Schutt, 2001) بیان می‌دارد که دانش‌آموزان بالغ آمریکایی، مهارت‌های جنسی مورد نیاز را به خوبی نیاموخته‌اند و این مسأله، بحران بلوغ را برای آنان به وجود آورده است. مرکز بین المللی مبارزه با الکل، با همکاری تعدادی از دپارتمان‌های علوم تربیتی کشور آفریقای جنوبی، تصمیم به اجرای برنامه مهارت‌های زندگی برای نوجوانان کشور آفریقای جنوبی به روش تجربی گرفت. نتایج این پژوهش حاکی از آن بود که محتوای برنامه، با ارزش‌ها، نیازها و اولویت‌های جامعه آفریقای جنوبی تناسب داشته، بر واقعیت منطبق بوده، با اهداف عمومی آموزش متناسب نگرش معلمان، والدین و کودکان نسبت به برنامه مثبت، محتوای برنامه با گروه‌های سنی کودکان و نوجوانان تناسب داشته و اجرای برنامه از نظر اقتصادی، با صرفه بوده است (International Center for Alcohol Policies, 2000).

بوتوین و کانتور (Botvin & Kantor, 2001) به بررسی راه‌های مقابله با استفاده از الکل و تنباکو در بین دانش‌آموزان و دانشجویان پرداختند و به این نتیجه رسیده‌اند که مهمترین عامل موثر در جهت مبارزه با این امر آموختن مهارت‌های تصمیم‌گیری، حل مسأله و روش ارتباط مناسب است. میر و فارل (Meyer & Farrell, 1998) در تحقیقی به بررسی میزان مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان شهری در مقابله با خطرات محیطی پرداخت و به این نتیجه رسید که دانش‌آموزان فاقد این مهارت‌ها هستند. خوشنوی فومنی (Khoshnavaye Foomani, 2007)

شده و انتخاب‌ها و رفتارهای سالمی در سراسر زندگی داشته باشند؛ تا از این طریق سلامت روانی خود را تأمین نموده، موجب ارتقای رشد شخصی و اجتماعی خود شوند (unicef, 2005; Garachedaghi, 2001; Farmahini, 2010) farahani, 2010) برای برنامه آموزش مهارت‌های زندگی، اهداف متعددی ذکر شده که عمده‌ترین آنها را می‌توان: ارتقای بهداشت روانی و پیشگیری اولیه از آسیب‌های اجتماعی، توانمند کردن افراد، تحقق توانایی‌های بالقوه و انطباق با تغییرات زندگی برشمرد که در ذیل به توضیح هر یک از آنها پرداخته می‌شود:

۱ - ارتقای بهداشت روانی و پیشگیری اولیه از آسیب‌های اجتماعی: هدف اصلی این برنامه، ارتقاء بهداشت روانی و پیشگیری اولیه از آسیب‌های اجتماعی، مانند اعتیاد، خودکشی، بزهکاری و انواع مختلف بی‌بند و باری است. آموزش مهارت‌های زندگی بر عوامل زیربنایی مشترک در بسیاری از زمینه‌های ارتقای بهداشت روانی و پیشگیری اولیه تأثیر گذاشته و همین توان و ویژگی آنهاست که فضای آموزشی آن را وسیع ساخته و زیر بنای هر رویکرد آموزشی به زندگی شده است. اگر چه دانش و کاربرد اختصاصی مهارت‌های زندگی در برنامه‌های ارتقای بهداشت روانی و پیشگیری اولیه متفاوت است ولی مهارت‌های زندگی به صورت عام در همه آنها نقش دارد (Swisher, Smith, Vicary, Bechtel, Hopkins, 2004; Smith, Swisher, Vicary, Bechtel, Minner, Henry, Palmer, 2004) بنابراین، برنامه آموزش مهارت‌های زندگی، برنامه جامعی است که هم برای آموزش ادامه وسیعی از مهارت‌های شخصی و اجتماعی طراحی شده و هم پتاسیل بالایی برای پیشگیری از مشکلات و آسیب‌های مختلف اجتماعی دارد (Coffman, Caldwell, Smith, 2012).

۲ - توانمند کردن افراد: برنامه آموزش مهارت‌های زندگی، یک رویکرد کل نگر برای توانمند کردن افراد جهت شناخت دیگران و محیط دارد. با این آموزش‌ها، افراد علاوه بر این که یاد می‌گیرند آن را در موقعیت‌های واقعی زندگی به کار ببرند، حقایقی را نیز درباره موقعیت‌های مختلف می‌آموزند (Patrick, Palen, Caldwell, Gleeson, 2010; Smith, Wegner, 2010; Coffman, Smith, Flisher, Caldwell, 2011; Gorman, 2002).

در بررسی به این نتیجه رسیده که چون نوجوانان منطقه جنوب شرق تهران، مهارت حل مسأله و تصمیم‌گیری مناسبی ندارند، از این رو آگاهی و نگرش صحیحی در خصوص برخورد با ماده مخدر اکستازی ندارند. صفرزاده (Safarzadeh, 2004) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر برقراری ارتباط اجتماعی کارآمد در دانش‌آموزان دختر اول متوسطه شهر تهران»، به این نتایج دست یافت که بین افراد گروه آزمایش و گواه، در توانایی و مهارت تصمیم‌گیری، بیان قاطع خواسته‌ها، انتقال پیام رسا، ابراز رفتار تهاجمی و پرخاشگرانه تفاوت معناداری وجود دارد. باقری و بهرامی احسانی (Bagheri & Bahrami Ehsani, 2003) نشان داده‌اند که آموزش مهارت‌های زندگی به دانش‌آموزان موجب ایجاد تغییرات معناداری در دانش و نگرش دانش‌آموزان نسبت به مواد مخدر شده است. آقاجانی (Agajani, 2002) در پژوهشی خود به این نتایج دست یافت که آموزش مهارت‌های زندگی، سلامت روانی دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشد، منجر به درونی‌تر شدن منبع کنترل دانش‌آموزان می‌شود، بین سلامت روان و شیوه‌های مقابله‌ای و همچنین بین منبع کنترل و شیوه‌های مقابله‌ای و بین سطوح تحصیلات مادر، اشتغال مادر و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان با سلامت روان و شیوه‌های مقابله‌ای آنها ارتباط معناداری مثبتی وجود دارد. سبزیان (Sabzian, 2003) در پژوهشی به این نتیجه رسید که، میزان توجه به مهارت‌های زندگی در مرحله اجرای برنامه‌های درسی دوره ابتدایی، مناسب، میزان توجه به مهارت‌های زندگی در مرحله ارزشیابی برنامه‌های درسی جهت ایجاد دانش، نگرش، ارزش‌ها، مثبت، ولی ارتباط متقابل دانش‌آموزان با یکدیگر نامناسب است. کرمانی (Kermani, 2002) در پژوهشی به این نتیجه رسید که سطح پایین اقتصادی، اجتماعی خانواده‌ها، کمبود امکانات منابع کمک آموزشی مدارس ابتدایی، پایین بودن سطح علمی و حرفه‌ای معلمان، پایین بودن وضعیت معیشتی خانواده‌ها، عدم به کارگیری الگوها و روش‌های مناسب تدریس، روش‌های نادرست ارزشیابی دروس مختلف، انفعالی بودن دانش‌آموزان، دیکته شدن محتوای آموزشی در قالب کتاب درسی، عدم ارتباط

عمیق بین خانه و مدرسه و دو زبانه بودن دانش‌آموزان در پایین بودن سطح مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان ابتدایی مؤثر بوده است. رمضان‌خانی و سیاری (Ramezankhani & Sayari, 2000) در پژوهشی به این نتیجه رسیده‌اند که ۳۹/۲ درصد از پاسخگویان مهارت سالم زیستن را از طریق برنامه‌های مدرسه به طور کامل، ۲۸/۸ درصد این مهارت‌ها را در حد متوسط، ۱۵/۶ درصد در حد خیلی کم و ۱۶/۴ درصد، اصلاً نیاموخته‌اند. جمالی تازہ کند، طالب زاده و ابوالقاسمی (jamali Tazehkand, Talebzadeh Nobarian, Abolghasemi, 2013) به این نتیجه رسیده‌اند که مؤلفه‌های تربیت شهروندی در برنامه درسی علوم اجتماعی دوره متوسطه به صورت نامتوازن و کم مورد توجه قرار گرفته است. صبغی و سعادت‌مند (Sabbaghi, n., Saadatmand, 2013) در تحقیقی به بررسی میزان اثر بخشی مؤلفه‌های ارزش‌های شهروندی در برنامه درسی دوره ابتدایی پرداخته و به این نتیجه رسیدند که کمترین اثربخشی مربوط به نظم شخصی است. با توجه به مطالب مطروحه، این تحقیق در پی ارزیابی میزان توجه به معیارهای اصول انتخاب محتوا (اهمیت، اعتبار، سودمندی، قابلیت یادگیری، علاقه، انعطاف پذیری، توجه به ساختار دانش) در محتوای کتاب آموزش مهارت‌های زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی از نظر صاحب نظران برنامه درسی با استفاده از پرسشنامه بسته پاسخ بوده است و سپس سه سؤال باز پاسخ برای بررسی این که چه موضوعات درسی جدیدی و به چه دلیل باید به محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی باید اضافه شود؟، چه موضوعات درسی و به چه دلیل باید از محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی حذف شود؟ و بر چه موضوعاتی و به چه دلیل در محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی باید تأکید بیشتری شود؟ مطرح شده است.

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر نوع، توصیفی است که به شیوه، پیمایشی اجرا شده است. جامعه آماری پژوهش، شامل

۱ - تا چه میزان معیار اهمیت، در محتوای کتاب آموزش مهارت‌های زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است و آیا به لحاظ آماری معنادار است؟

طبقه‌بندی پاسخ‌های آزمودنی‌ها به سؤال‌های پرسشنامه در زمینه سؤال اول پژوهش نشان می‌دهد که ۶۴/۳ درصد از پاسخ‌ها مربوط به گزینه زیاد است. بنابراین می‌توان گفت از نظر جامعه آماری پژوهش، معیار اهمیت، در انتخاب محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی تا حد زیادی رعایت شده است و با توجه به نتایج آماره t محاسبه شده می‌توان این گونه بیان داشت که به نظر متخصصان برنامه ریزی درسی استان تهران، معیار اهمیت در انتخاب محتوای کتاب آموزشی مهارت‌هایی برای زندگی رعایت شده است.

۲ - تا چه میزان معیار اعتبار، در محتوای کتاب آموزش مهارت‌های زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است و آیا به لحاظ آماری معنادار است؟

طبقه‌بندی پاسخ‌های آزمودنی‌ها به سؤال‌های پرسشنامه در زمینه سؤال دوم پژوهش نشان می‌دهد که ۶۴/۳ درصد از پاسخ‌ها مربوط به گزینه زیاد است. بنابراین، می‌توان گفت که از نظر جامعه آماری پژوهش، معیار اعتبار، در انتخاب محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی در حد زیاد رعایت شده است و با توجه به نتایج آماره t محاسبه شده، می‌توان این گونه بیان داشت که به نظر متخصصان برنامه ریزی درسی استان تهران، معیار اعتبار، در انتخاب محتوای کتاب آموزشی مهارت‌هایی برای زندگی، رعایت شده است.

۳ - تا چه میزان معیار سودمندی، در محتوای کتاب آموزش مهارت‌های زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است و آیا به لحاظ آماری معنادار است؟ طبقه‌بندی پاسخ‌های آزمودنی‌ها به سؤال‌های پرسشنامه در زمینه سؤال سوم پژوهش نشان می‌دهد که ۵۷/۱ درصد از پاسخ‌ها

مربوط به گزینه زیاد است. بنابراین می‌توان گفت از نظر جامعه آماری پژوهش، معیار سودمندی، در انتخاب محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی در حد زیادی رعایت شده است و با توجه به نتایج آماره t محاسبه شده، می‌توان

صاحب نظران برنامه‌ریزی درسی استان تهران (تربیت معلم، تربیت مدرس، شهید بهشتی، علامه طباطبایی و واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی) بوده‌اند، که تعداد ۳۴ نفر از آنها (۱۹ نفر استادیار، ۱۳ نفر دانشیار و ۲ نفر استاد) به شیوه نمونه‌گیری در دسترس، به عنوان گروه نمونه انتخاب شده‌اند. ابزار اندازه‌گیری، پرسشنامه محقق ساخته ۳۳ سؤالی (۳۰ سؤال بسته پاسخ دارای مقیاس ۵ درجه لیکرتی و ۳ سؤال باز پاسخ) بود که روایی آن به تأیید برخی از اساتید برنامه درسی رسید و دارای پایایی بالایی بوده است (آلفای کرانباخ ۰/۸۳) که برای تحلیل سؤال‌های بسته پاسخ، از آماره‌های توصیفی و آزمون t تک نمونه‌ای و برای تحلیل سؤال‌های باز پاسخ، از روش تحلیل محتوا استفاده شده است.

ویژگی‌های کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی پایه پنجم ابتدایی:

دستر پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی معاونت امور فرهنگی و پیشگیری سازمان بهزیستی کشور با همکاری وزارت آموزش و پرورش، کتاب‌های آموزش مهارت‌هایی برای زندگی را با هدف، ارتقای بهداشت روان و پیشگیری اولیه از آسیب‌های اجتماعی، برای پایه‌های اول، چهارم، پنجم دبستان و در هر ۳ پایه دوره راهنمایی تدوین و در تعداد زیادی از مدارس کشور اجرا نمود. این کتاب که توسط معاونت امور فرهنگی و پیشگیری سازمان بهزیستی کشور در ۱۵۲ صفحه منتشر شده است، دارای ۱۵ درس شامل مسؤولیت، مسؤولیت‌های ما، مراقبت از بدن، احساسات، احساس شادی، غمگینی، خشم، مقابله با خشم، ابراز صحیح عصبانیت، مقابله با عصبانیت دیگران، حل مسأله ۱ و ۲، اختلاف، حل اختلاف، مسؤولیت مراقبت از محیط زیست و منابع آن است که از نظر محتوا و روش تدریس تفاوت‌هایی با سایر دروس دارد. از جمله این که درس مذکور، تکلیف شب ندارد و فقط در پایان هر درس تکالیفی برای دانش‌آموز ارائه شده است، همچنین درس مذکور ارزشیابی تکوینی و پایانی ندارد و روش تدریس درس مذکور، بیشتر تعاملی است.

یافته‌های پژوهش

انعطاف‌پذیری، در سازماندهی محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی در حد متوسط رعایت شده است. و با توجه به نتایج آماره t محاسبه شده، می‌توان این گونه بیان داشت که به نظر متخصصان برنامه‌ریزی درسی استان تهران، معیار انعطاف‌پذیری، در انتخاب محتوای کتاب آموزشی مهارت‌هایی برای زندگی رعایت نشده است.

۷ - تا چه میزان معیار توجه به ساختار دانش، در محتوای کتاب آموزش مهارت‌های زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است و آیا به لحاظ آماری معنادار است؟

طبقه‌بندی پاسخ‌های آزمودنی‌ها به سؤال‌های پرسشنامه در زمینه سؤال هفتم پژوهش نشان می‌دهد که ۶۴/۳ درصد از پاسخ‌ها مربوط به گزینه زیاد است. بنابراین می‌توان گفت از نظر جامعه آماری پژوهش، معیار توجه به ساختار دانش، در سازماندهی محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی در حد زیادی رعایت شده است و با توجه به نتایج آماره t محاسبه شده، می‌توان این گونه بیان داشت که به نظر متخصصان برنامه‌ریزی درسی استان تهران، معیار توجه به ساختار دانش در انتخاب محتوای کتاب آموزشی مهارت‌هایی برای زندگی، رعایت شده است.

۸ - چه موضوعات درسی جدیدی و به چه علتی باید به محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی اضافه شود؟

بررسی نشان می‌دهد که متخصصین، در مجموع، ۹ مورد را برای افزودن به کتاب مهارت‌های زندگی پیشنهاد کرده‌اند که در این بین آموزش، روش ارتباط مناسب، دارای بیشترین فراوانی بوده است. همچنین در زمینه علت اضافه نمودن مهارت‌های حل مشکلات ارتباطی و استفاده درست از رسانه‌ها، دارای بیشترین فراوانی بودند.

۹ - چه موضوعات درسی و به چه علتی باید از محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی برای زندگی حذف شوند؟

بررسی نشان می‌دهد که متخصصان، در مجموع، ۳ مورد را برای حذف از کتاب مهارت‌های زندگی پیشنهاد کرده‌اند که در این بین حذف، غم و اندوه و خشم، با ۴ مورد

این گونه بیان داشت که به نظر متخصصان برنامه‌ریزی درسی استان تهران، معیار سودمندی، در انتخاب محتوای کتاب آموزشی مهارت‌هایی برای زندگی، رعایت شده است.

۴ - تا چه میزان معیار قابلیت یادگیری، در محتوای کتاب آموزش مهارت‌های زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است و آیا به لحاظ آماری معنادار است؟

طبقه‌بندی پاسخ‌های آزمودنی‌ها به سؤال‌های پرسشنامه در زمینه سؤال چهارم پژوهش نشان می‌دهد که ۵۷/۱ درصد از پاسخ‌ها مربوط به گزینه زیاد است. بنابراین می‌توان گفت از نظر جامعه آماری پژوهش، معیار قابلیت یادگیری، در انتخاب محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی در حد زیادی رعایت شده است و با توجه به نتایج آماره t محاسبه شده، می‌توان این گونه بیان داشت که به نظر متخصصان برنامه‌ریزی درسی استان تهران، معیار قابلیت یادگیری، در انتخاب محتوای کتاب آموزشی مهارت‌هایی برای زندگی، رعایت شده است.

۵ - تا چه میزان معیار علاقه فراگیران، در محتوای کتاب آموزش مهارت‌های زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است و آیا به لحاظ آماری معنادار است؟

طبقه‌بندی پاسخ‌های آزمودنی‌ها به سؤال‌های پرسشنامه در زمینه سؤال پنجم پژوهش نشان می‌دهد که ۵۷/۱ درصد از پاسخ‌ها مربوط به گزینه زیاد است. بنابراین می‌توان گفت از نظر جامعه آماری پژوهش، معیار علاقه فراگیران، در سازماندهی محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی در حد زیادی رعایت شده است. و با توجه به نتایج آماره t محاسبه شده، می‌توان این گونه بیان داشت که به نظر متخصصان برنامه‌ریزی درسی استان تهران، معیار علاقه در انتخاب محتوای کتاب آموزشی مهارت‌هایی برای زندگی، رعایت شده است.

۶ - تا چه میزان معیار انعطاف‌پذیری، در محتوای کتاب آموزش مهارت‌های زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی رعایت شده است و آیا به لحاظ آماری معنادار است؟

طبقه‌بندی پاسخ‌های آزمودنی‌ها به سؤال‌های پرسشنامه در زمینه سؤال ششم پژوهش نشان می‌دهد که ۵۰٪ درصد از پاسخ‌ها مربوط به گزینه متوسط است. بنابراین می‌توان گفت از نظر جامعه آماری پژوهش، معیار

دارای بیشترین تکرار بوده است. همچنین در زمینه علت حذف موارد فوق، عدم ارتباط با مهارت‌های زندگی، به عنوان مهمترین علت مطرح شده است.

جدول ۱ - میزان توجه به معیارهای اصول انتخاب محتوا در محتوای کتاب آموزش مهارت‌های زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی

خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
۰	۷,۱	۲۸,۶	۶۴,۳	۰	اهمیت
۰	۰	۱۴,۳	۶۴,۳	۲۱,۴	اعتبار
۰	۰	۲۱,۴	۵۷,۱	۲۱,۴	سودمندی
۰	۱۴,۳	۲۱,۴	۵۷,۱	۷,۱	قابلیت یادگیری
۰	۰	۲۱,۴	۵۷,۱	۲۱,۴	علاقه
۰	۱۴,۳	۵۰	۲۸,۶	۷,۱	انعطاف پذیری
۰	۰	۲۱,۴	۶۴,۳	۱۴,۳	ساختار دانش

ول ۲ - نتایج آزمون فرضیه‌ها

میانگین	انحراف استاندارد	آماره t	سطح معناداری	
۳,۸۸	۰/۵۷۱	۵,۷۶۸	۰/۰۰۰	اهمیت
۳,۶۵۷	۰/۵۸۴	۴,۲۱	۰/۰۰۱	اعتبار
۳,۹۱	۰/۸۹۳	۵,۷۴۴	۰/۰۰۰	سودمندی
۳,۴۴	۰/۶۹۹	۲,۳۵	۰/۰۳۵	قابلیت یادگیری
۳,۸۳	۰/۶۲۴	۵,۰۲	۰/۰۰	علاقه
۳,۱۵	۰/۶۸۸	۰/۸۰۵	۰/۴۳۶	انعطاف پذیری
۳,۸۰	۰/۶۲	۴,۷۷	۰/۰۰۰	ساختار دانش

- ۹- برچه موضوعاتی و به چه علتی در محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی بایستی تأکید بیشتری شود؟
- بررسی نشان می‌دهد که متخصصان، در مجموع، ۷ مورد را برای تأکید بیشتر در کتاب مهارت‌های زندگی پیشنهاد کرده‌اند که در این بین، حل مسأله، دارای بیشترین فراوانی بوده است.
- همچنین در زمینه علت تأکید بر موارد فوق، آماده کردن دانش‌آموزان برای زندگی آینده، به عنوان مهمترین علت مطرح شده است.

جدول ۳ - موضوعات پیشنهادی برای افزوده شدن به کتاب مهارت‌های زندگی

مهارت‌هایی که باید اضافه شود	علت
تفکیک مهارت‌های زندگی برای پسران و دختران	تفاوت‌های جنسیتی
بهبود وضع مطالعه و تحصیل	-
روش ارتباط مناسب	حل مشکلات ارتباطی
استفاده مناسب فناوری‌ها	استفاده درست از رسانه‌ها و وقت
حس همکاری و مشارکت	-
روحی روانی و معنوی	جامعیت انسان از نظر روح، جسم و ذهن
آشنایی با توانایی‌ها و علائق موجود	جهت دادن به توانایی‌ها و علائق آنها
شناخت جامعه و فرهنگ	ایجاد تعهد برای بزرگسالی
بیماری‌های مهلک	جلوگیری از گسترش بیماری‌ها

جدول ۴ - موضوعات پیشنهادی برای حذف از کتاب مهارت‌های زندگی

مهارت‌هایی که باید حذف شود	علت
حجم کتاب برای پایه پنجم کم شود	حجم زیاد
غم و اندوه و خشم	عدم ارتباط با مهارت‌های زندگی
عصبانیت	لحاظ کردن آنها موجب یادآوری و تشویق به آن است

جدول ۵ - موضوعات پیشنهادی برای تأکید بیشتر در کتاب مهارت‌های زندگی

مهارت‌هایی که باید تأکید شود	علت
مسئولیت پذیری	آماده کردن دانش‌آموزان برای زندگی آینده
خانواده	جلوگیری از گرایش به دوری از خانواده و حفظ ارزش‌های آن با توجه به مقتضیات سنی
دوستی و محبت	-
حل مسأله	-
حل اختلافات	-
کنترل خشم	-
دوستی با محیط زندگی	حفظ محیط زیست برای نسل آینده

بحث و نتیجه‌گیری

محتوا به عنوان یکی از مهمترین اجزای برنامه درسی، وسیله‌ای برای انتقال دانش و مهارت و نگرش به فراگیران است. از این رو تهیه محتوای دروس با توجه به معیارهای مصوب انتخاب، در جهت تحقق هدف فوق، می‌تواند نقش مهمی را ایفا نماید. این مسأله در پژوهش حاضر از نظر متخصصان برنامه ریزی درسی استان تهران، مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که در مجموع از اصول هفت‌گانه انتخاب محتوا، در کتاب آموزش مهارت‌هایی زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی، در حد زیادی رعایت شده است. همچنین میانگین محاسبه شده، حاکی از آن است که بالاترین میانگین در انتخاب محتوای برنامه درسی کتاب آموزش مهارت‌های زندگی پایه پنجم دوره ابتدایی، مربوط به معیار سودمندی و کمترین میانگین مربوط به معیار انعطاف پذیری است. همچنین مشخص شد که اصول، اهمیت، اعتبار، سودمندی، علاقه فراگیران، توجه به ساختار دانش و قابلیت یادگیری در حد زیادی در محتوای کتاب مذکور رعایت شده و توجه به اصل انعطاف پذیری مورد غفلت قرار گرفته است. یزدی خواه (Yazdikhah, 2006) نیز به این نتیجه رسیده است که مؤلفه‌های بین فردی و شناخت خود

در حد زیاد و مؤلفه سلامتی در حد متوسط و مؤلفه‌های تصمیم‌گیری و شناخت خود، در حد پایینی رعایت شده است. واحدی (Vahedi, 2006) بیان می‌دارد که معلمان و مؤلفان معتقدند، اصول اهمیت، اعتبار، علاقه، سودمندی، قابلیت یادگیری، وحدت، توالی، استمرار، تعادل و وسعت در محتوای کتاب مزبور در حد زیادی رعایت شده است. لذا می‌توان این گونه بیان نمود که از دید معلمان و مؤلفان، معیارهای انتخاب و سازماندهی محتوا در کتاب مزبور در حد زیادی رعایت شده است. فاتح (fateh, 2006) در پژوهشی به این نتیجه رسید که کتاب‌های تعلیمات اجتماعی مقطع ابتدایی ارتباط چندانی با مهارت‌های زندگی یعنی تصمیم‌گیری، مهارت حل مسأله مهارت تفکر خلاق، مهارت تفکر انتقادی، مهارت‌های اجتماعی، فردی، خودآگاهی، همدلی و مهارت خود مدیریتی عاطفه و فشار روانی ندارد و فراوانی مهارت‌های زندگی در تدوین کتاب‌های تعلیمات اجتماعی مقطع ابتدایی بسیار ناچیز است. کتاب‌ها، بیشتر به ارائه اطلاعات در سطح دانش در حوزه‌های جغرافیا، تاریخ و تعلیمات مدنی پرداخته‌اند و به حوزه نگرشی و مهارت‌های زندگی کمتر توجه شده است و قاسمی زرگر (Ghasemi Zargar, 2006) اظهار داشته‌اند که

به مؤلفه‌هایی همچون، توانایی تصمیم‌گیری و حفظ سلامتی به طور موثر و کافی پرداخت نشده و به مؤلفه مقابله با خشم نیز اصلاً توجهی نشده، اما به مؤلفه‌های روابط بین فردی و حقوق و مسؤولیت و شناخت خود بیشترین توجه شده است.

در زمینه سؤال بازپاسخ، تجزیه و تحلیل سؤالات حاکی از آن است که متخصصان برنامه ریزی درسی، مواردی همچون تفکیک مهارت‌های زندگی برای پسران و دختران، بهبود وضع مطالعه و تحصیل، روش ارتباط مناسب، شناخت جامعه و فرهنگ، شناخت بیماری‌های مهلك، استفاده مناسب از فناوری‌ها، حسن همکاری و مشارکت و مهارت اقتصادی، تقویت حس روحی روانی و معنوی و آشنایی با توانایی‌ها و علایق موجود را برای افزودن به کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی پیشنهاد کرده‌اند. به عقیده صاحب نظران برنامه‌ریزی درسی، موارد غم و اندوه و خشم و عصبانیت باید از محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی حذف و به کاهش حجم کتاب توجه شود که عدم ارتباط با آموزش مهارت‌های زندگی، به عنوان مهمترین علت این امر، مطرح شده است. طبقه‌بندی پاسخ‌های آزمودنی‌ها در زمینه سؤال دیگر پژوهش نشان داد که، به عقیده صاحب نظران برنامه‌ریزی درسی، در مجموع باید بر روی ۷ مورد خانواده، مسؤولیت پذیری، دوستی و محبت، حل مسأله، حل اختلافات، کنترل خشم و دوستی با محیط زندگی از محتوای کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی تأکید بیشتری کرد. همچنین، در زمینه علل تأکید بر موارد فوق، آماده کردن دانش‌آموزان برای زندگی آینده به عنوان مهمترین علل مطرح بوده است که شایسته است موارد فوق را در تدوین مجدد کتاب آموزش مهارت‌هایی برای زندگی پایه پنجم مورد توجه قرار داد. نتایج تحقیق ادیب (Adlib, 2003) نیز حاکی از آن است که در الگوی مطلوب برنامه درسی مهارت‌های زندگی برای دوره راهنمایی تحصیلی، باید از نظر ساختار و سازماندهی محتوا به صورت تلفیقی، از نظر هدف مبتنی بر نیازهای روزمره دانش‌آموزان، از نظر راهبردهای تدریس، مبتنی بر مدل‌های تعامل اجتماعی و رشد ویژگی‌های شخصی و از نظر ارزشیابی مبتنی بر روش‌های

کمی و کیفی بررسی عملکرد دانش‌آموز باشد. همچنین مهارت اولویت دار این دوره عبارتند از: خودآگاهی و داشتن هدف، تصمیم‌گیری، اداره زندگی، بهداشت و سلامتی، ارتباط انسانی، حل مسأله، خلاقیت و تفکر انتقادی، شهروند مسؤول بودن، روابط بین فردی و مشارکت و همکاری. جهانی (Jahani, 2006) به این نتیجه رسیده است که مهارت‌های مورد نیاز شامل تصمیم‌گیری، حل مسأله، تفکر انتقادی، فناوری اطلاعات، شهروند جهانی بودن، مهارت‌های حرفه‌ای است و اولویت اول را مهارت فناوری اطلاعات و اولویت آخر را مهارت‌های حل مسأله و تصمیم‌گیری کسب کرده است. اذانچیلر (Azanchilar, 2004) به اولویت بندی مهارت‌های زندگی مورد نیاز دانش‌آموزان دختر سال اول متوسطه پرداخته، به این نتیجه رسیده است که مهارت‌های مورد نیازی که باید در برنامه درسی گنجانده شوند عبارتند از: ارتباطی، خودآگاهی، داشتن هدف، تصمیم‌گیری، بین فردی، بهداشت جسمی و روانی، خلاقیت و تفکر انتقادی، اداره زندگی، نکات ایمنی، حل مسأله و شهروند زندگی بودن. عصاره (Asareh, 2000) در تحقیقی به بررسی نیازهای کودکان دوره ابتدایی به آموزش مهارت‌های زندگی پرداخته، به این نتیجه رسیده است که عمده‌ترین این نیازها عبارتند از: روش ارتباط مناسب، مهارت اقتصادی، آشنایی با توانایی‌ها و علایق موجود، شناخت جامعه و تعیین مهارت‌های زندگی جداگانه برای پسران و دختران.

با عنایت به موارد مطرحه پیشنهاد می‌شود در بازبینی کتاب مذکور، اصول اهمیت، اعتبار، سودمندی، قابلیت یادگیری، علاقه فراگیران و توجه به ساختار دانش مورد توجه بیشتری قرارگیرد و نظر به این که مشخص گردید، اصل انعطاف پذیری در محتوای کتاب در حد متوسطی مورد توجه بوده، در بازبینی کتاب، این اصل، مورد توجه ویژه قرار بگیرد. همچنین موضوعاتی همانند: تفکیک مهارت‌های زندگی برای پسران و دختران، بهبود وضع مطالعه و تحصیل، روش ارتباط مناسب، شناخت جامعه و فرهنگ، بیماری‌های مهلك، استفاده مناسب از فناوری‌ها، حسن همکاری و مشارکت و مهارت اقتصادی، حس روحی روانی و معنوی، آشنایی با توانایی‌ها و علایق موجود به

Coffman, D. L., Smith, E. A., Flisher, A., & Caldwell, L. L. (2011). Effects of Health Wise South Africa on condom use self-efficacy. *Prevention Science*, 12(1). PMID: 21271356 .

Farmahini farahani, M. (2010). Ten key life skills and life skills, Tehran: shabahang. [Persian.]

Fateh, M. (2006). Content analyze of social instruction in primary school In terms of its relationship with life skills, M.A Thesis, allameh tabatabaie university. [Persian.]

Garachedaghi, M. (2001). The life skills, Tehran: khatoon. [Persian.]

Ghasemi Zargar, F. (2006). Content analysis of secondary school textbooks based on the components of life skills, M.A Thesis, al-Zahra university. [Persian.]

Gorman, D. M (2002). Science of drug and alcohol prevention: The case of the randomized trial of the Life Skills Training program. *International Journal of Drug Policy*, 13, 21–26 .

International Center for Alcohol Policies (2000). Life Skills Education in South Africa and Botswana. Washington, DC.

Jahani, SH. (2006). Need Assessment of Bam city's students life skills, M.A Thesis, al-Zahra university. [Persian.]

jamali Tazehkand, M., Talebzadeh Nobarian, M., Abolghasemi, M. (2013), Analyzing the Status of Citizenship Education Components in Social Science Curriculum Content of Secondary School, *Research in Curriculum Planning, A Quarterly Journal Of Science and Research, Islamic Azad University-Khorasgan (Isfahan) Branch*, 2(37): 1-19. [Persian.]

Kermani, A. (2002). The factors contributing to the low level skills of elementary school students in East Azerbaijan Province, M.A Thesis, tarbiat moallem university. [Persian.]

Khoshnavaye foomani, F. (2007). Teen life skills, knowledge, attitude and practice about Ecstasy in west of Tehran, M.A Thesis, school of nursing and midwife, Iran university. [Persian .]

Maleki, H. (2005). Curriculum: practical guide, Tehran: madreseh. [Persian.]

Meyer, A., Farrell, A (1998). Social Skills Training to Promote Resilience in Urban Sixth Grade Students: One Product of an Action Research Strategy to Prevent Youth Violence in High-Risk Environments. *Education and*

محتوای کتاب اضافه شوند و سه مورد غم و اندوه و خشم، عصبانیت از کتاب حذف شوند و مواردی همچون: خانواده، مسؤولیت پذیری، دوستی و محبت، حل مسأله، حل اختلافات، کنترل خشم و دوستی با محیط زندگی در محتوای کتاب، مورد تأکید بیشتری قرار گیرد. همچنین پیشنهاد می‌شود، سایر محققان در مورد کتب دیگر و در سایر مقاطع تحصیلی، تحقیق مشابهی انجام دهند و نتایج این تحقیق با یافته‌های آنها مورد مقایسه قرار گیرد و نظر معلمان و دانش‌آموزان پیرامون کارآمدی محتوا نیز بررسی شده و با نظر متخصصان هم‌بینی شود و در فراتحلیلی به جمع بندی از نتایج تحقیقات صورت گرفته، اقدام شود.

منابع

Adlib, Y. (2003). Appropriate model curriculum of life skills course designed for Secondary educational. M.A Thesis, tarbiat modaress university. [Persian .]

Agajani, M. (2002). Effectiveness of training in life skills and forming control adolescent mental health. M.A Thesis, al-Zahra university. [Persian.]

Asareh, F. (2000). Educational needs of children with life skills in the elementary school. information in general education congress, Tehran, Iran. [Persian.]

Azanchilar, F. (2004). Prioritization of high school students life skills from the perspective of both teachers and students, and to compare it with the existing curriculum at the high school in Urmia city. M.A Thesis, Tabriz university. [Persian.]

Bagheri, M., Bahrami Ehsani, h. (2003). The role of Teaching life skills, knowledge and attitudes towards drug use and self-esteem, Tehran: state welfare organization of Iran. [Persian.]

Botvin, G. J., Kantor, L. W (2001). Preventing alcohol and tobacco use through life skills training. *Alcohol Research and Health*, 24, 250–257 .

Coffman, D. L., Caldwell, L. L., & Smith, E. A. (2012). Introducing the at-risk causal average effect with application to Health Wise South Africa. *Prevention Science*, 13(4), 437–447.

- Swisher, J. D., Smith, E. A., Vicary, J. R., Bechtel, L. J., & Hopkins, A. M. (2004). A cost-effectiveness comparison of two approaches to Life Skills training. *Journal of Alcohol and Drug Education*, 48(1), 71–80.
- Swisher, J. D., Smith, E. A., Vicary, J. R., Bechtel, L. J., & Hopkins, A. M. (2004). A cost-effectiveness comparison of two approaches to Life Skills training. *Journal of Alcohol and Drug Education*, 48(1), 71–80.
- Unicef. (2005). Life Skills. available in www.Unicef.org.
- Vahedi, M. (2006). Content analysis of religious books with standards of content selection and organization From the perspective of Tehran's teachers and experts, M.A Thesis, allameh tabatabaie university. [Persian.]
- Yazdikhah, Z. (2006). Content analysis of school textbooks based on the components of life skills, M.A Thesis, payame noor university. [Persian.]
- Treatment of Children. November. 21(4): 461-488.
- Nikparvar, R. (2004). An introduction to Life skills education program, Tehran: state welfare organization of Iran. [Persian.]
- Palen, L. A., Patrick, M. E., Gleeson, S., Caldwell, L. L., Smith, E. A., Wegner, L., & Flisher, A. J. (2010). Leisure constraints for youth in Cape Town, South Africa: A qualitative study. *Leisure Sciences*, 32(5), 434–452.
- Patrick, M. E., Palen, L. A., Caldwell, L. L., Gleeson, S., Smith, E. A., & Wegner, L. (2010). A qualitative assessment of South African adolescents' motivations for and against substance use and sexual behavior. *Journal of Research on Adolescence*, 20, 456–481.
- Ramezankhani, A., Sayari, A.K. (2000), The status of life skills education in Iran's elementary education, information in general education congress, Tehran, Iran. [Persian.]
- sabbaghi,n., saadatmand, Z. (2013). Effectiveness Rate of the Components of Citizenship Values in the Primary School Curriculum, 2(37): 154-165. [Persian.]
- Sabzian, F. (2003). Evaluation of the life skills curriculum of primary schools in Tehran, organization if education and research in management and planning. [Persian.]
- Safarzadeh, M. (2004). The effectiveness of life skills education on effective communication in the junior high school female students in Tehran. M.A Thesis, allameh tabatabaie university. [Persian.]
- Schutt-Aine, J (2001). Sexual Health and Development of Adolescents and Youth in the Americas: Program and Policy Implications. Forthcoming.
- Smith, E. A., Swisher, J. D., Vicary, J. R., Bechtel, L. J., Minner, D., Henry, K. L., & Palmer, R (2004). Evaluation of Life Skills training and Infused-Life Skills training in a rural setting. *Journal of Alcohol and Drug Education*, 48(1), 51–70.
- Smith, E. A., Swisher, J. D., Vicary, J. R., Bechtel, L. J., Minner, D., Henry, K. L., & Palmer, R. (2004). Evaluation of Life Skills training and Infused-Life Skills training in a rural setting. *Journal of Alcohol and Drug Education*, 48(1), 51–70.